

Američki poznavatelj arapske povijesti u ključnim izrekama Kur'ana vidi Muhameda kao mirotvorca, a ne ratnika

Juan Cole, *Muhammed – poslanik mira usred sukoba imperija*, s engleskog preveo Mirnes Kovač, Sarajevo 2020, 261. str.

Na kraju je priložena fotografija autora koji je profesor povijesti na Univerzitetu Michigan te navedeni naslovi triju njegovih djela. Na Googleu sam našao podatke da je diplomirao povijest i literaturu o religijama god. 1975. u SAD-u, magistrirao 1978. arapske studije na Američkom univerzitetu u Kairu, doktorirao 1984. islamske studije na Univerzitetu Kalifornija u Los Angelesu. Živio je 10 godina među Arapima te dvije i pol godine u Južnoj Aziji. U znanstvenim radovima bavi se kulturnom poviješću Egipta, religijskom i kulturnom poviješću Irana i Iraka te religijom Južne Azije. Između ostaloga, piše o ekstremistima i mirotvornim pokretima. Preveo ili uredio 19 knjiga, od kojih je jedna "Usporedba muslimanskih društava – znanje i država u svjetskoj civilizaciji" (1992, u prilog pravednijem prikazivanju muslimanskih društava u zapadnim medijima!). U znanstvenim bilješkama ove studije o Muhamedu kao mirotvorcu navodi članke i djela na engleskom, francuskom, njemačkom i arapskom. Prevoditelj Mirnes Kovač završio je studij islamske teologije u Sarajevu, magistrirao je iz međunarodnih odnosa na

Univerzitetu Sussex u Vel. Britaniji, član je redakcije muslimanskih vjerskih novina *Preporod* od 2006.

Uvjeran da su muslimanski povjesničari i pravnici Muhameda učinili vještim vođom agresivnih ratova te svjestan da kršćanski proučavatelji islama karikiraju sliku o Muhamedu kao ratniku, u ovoj knjizi obradio je povijesne prilike u Arabiji Muhamedova vremena koju su svojatali kršćanski carevi Istočnog rimskog carstva i iranski vladari Sasanidske dinastije koji su pogodovali zoroastrijskoj religiji. Na tako uspostavljenoj socijalno-političkoj pozadini samostalno je analizirao 61 ajet iz 28 sura Kur'ana.

U Predgovoru ističe da Kur'an "insistira na slobodi savjesti i toleranciji prema neprijateljima, te zabranjuje neisprovocirano, agresivno ratovanje" (str. 10). U prvom poglavlju, kojemu je dao naslov "Svetište" (str. 15-48) prikazuje odrastanje Muhameda u Meki, gdje je postojalo hodočasničko svetište Kaba, i trgovačka putovanja Muhameda po Palestini i Siriji na kojima je zavisio od lokalnih i krajevnih pobornika rimskog ili iranskog carstva. Muhamedov stric Ebu Talib održavao je mir oko svetišta u Meki. Muhamed kao trgovački putnik cijenio je sigurnost koju je tada nudilo Istočno rimsko carstvo, za razliku od njegove rodne Arabije, "gdje je u nekim područjima jedino vladao zakon pustinje" (47). Cole je uvjeren da je na tim putovanjima Muhamed upoznao rimski zakon, kulturu i jezike: "Nasuprot kasnijoj muslimanskoj apologetici i pretpostavkama zapadnih orijentalista, on je bio pismen, kao što je bio i svaki veliki trgovac na daleke razdaljine. Poznao je Bibliju, vjerovatno u pisanim aramejskim verzijama i usmenim arapskim tradicijama, uz sve to moguće i na grčkom. U svojim tridesetim godinama, pretpostavljam, Muhamedova unutarnja žeđ odvela ga je u kršćanske manastire, tajanstvena svetišta, židovske sinagoge i neoplatonske salone u Damasku i Busri." (48)

Muhamedov doživljaj poziva da bude propovjednik Boga jedinoga

plemenskim žiteljima Meke i Medine Cole prikazuje u drugom poglavlju (49-78). On to povezuje sa surom 97 i tradicijom koja je sačuvana prema pripovijedanju Aiše, kćeri Ebu Bekra i omiljene Poslanikove žene. Pri tome se služi sličnošću s apokaliptičkim vizijama u Knjigama Izaije i Daniela. Izraz *selam* iz 97,5 (koji E. Karić prevodi "u njoj je *spas* sve dok zora ne osvane"), tumači: "Ova noć moći je mir, sve do nastupa zore" (str. 61). Taj doživljaj iz god. 610. učinio ga je osnivačem nove monoteističke religije, a žena Hatidža prva je povjerovala da mu preko anđela govori Bog. Veliku društvenu podršku donio mu je trgovac Ebu Bekr koji je pridobio širi krug prisnih prijatelja. Nakon tri godine Muhamed je počeo javno propovijedati objavu koju je dobivao, a naš autor drži da je Poslanikovo učenje probudilo "žeđ za novim religijskim idejama u zapadnoj Arabiji" (str. 63). Iz niza kur'anskih izreka Cole izvlači uvjerenje o potrebi mira s onima koji drugačije vjeruju: "Kur'an na mir gleda kao na vrlinu i blagoslov i kao na jednu od olakšica za ulazak u raj" (str. 78).

Trećem poglavlju dao je naslov "Zlo odbij dobrom" (79-116). U njemu prikazuje nasilno suprotstavljanje Muhamedovu monoteizmu od strane pogana u Meki, na čelu s Ebu Lehebom, jednim od njegovih stričeva i drugim istaknutim gradskim prvacima. U gradu je uz to vladala oskudica jer trgovci nisu mogli obavljati redovno snabdijevanje namirnicama nakon što su Iranci osvojili 613. god. Damask te 614. god. Jeruzalem. U nizu kur'anskih citata Cole vidi aluzije na te povijesne događaje ali i Poslanikove pozive na toleranciju i miroljubivo ponašanje. U tom kontekstu on na temelju 25,52 izvodi da je *džihad* Božija naredba Poslaniku neka se upusti u usmenu raspravu s protivnikom: "Arapsko poimanje džihada, ili naprezanja radi vrline, bilo je paralelno kod Aristotela, Plotina, kao i u Novom Zavjetu" (102-103). Ovdje u bilješci upućuje autor na 1 Tim 6,12: "Bij dobar boj vjere – *agonizouton kalon agōna tēs pisteōs!*" U bilješci

186, str. 109, citira kršćanskog historičara koji je istaknuo kako su kršćani pokrenuli sveti rat (*hieron polemon*) da bi sačuvali relikvije križa Isusova. Za Poslanika i autentične muslimane džihad je "borba na putu Alahovu", nikako poziv na nasilje u ime vjere.

Četvrtom poglavlju Cole je dao naslov "Grad poslanika" (117-151). Tu iznosi kako je zbog utjecaja iranske moći u Meki toliko ojačala struja protiv Poslanika da je god. 622. sa svojim suradnicima i sljedbenicima preselio u Medinu kamo ga je pozvalo pleme Hazredž koje je imalo prokonstantinopolske veze. Ovaj povijesni događaj bio je nadahnuće da se po njemu počne brojati *hidžra* – muslimansko računanje vremena. Kur'anski tekst 9,4 sadrži arapsku riječ *sekina* koju Cole prevodi s "mir", a podsjeća na hebrejski pojam *šekina* – prisutnost Božija u narodu Božijem. Tako je "ideja o iseljenu radi Boga postala središnja u vjeri" (123). U Medini su tada živjeli judaizirani žitelji, zatim kršćani, pogani, Sabijci te vjerni i licemjerni sljedbenici Muhameda. U Medini je Muhamed izgradio džamiju kao središte svoga djelovanja i življenja. Radi mirnog življenja starosjedilaca različitih vjera i doseljenika Muhamed je posredovao Medinski ugovor, koji muslimani s ponosom nazivaju ustavom. Taj je sporazum osiguravao "neku vrstu klanskog federalizma u gradu Medini" (133). Židovi i kršćani mogli su zadržati svoju vjeru, ali su trebali snositi troškove ratovanja u slučaju odbrane od agresije. Kur'anske izreke pokazuju uvjerenje da različite nacionalne i vjerske zajednice postoje po Božijoj odredbi i zato u religiji nema prisile (2,256; 5,48; 29,46 i dr). Kur'an je "inkluzivistički u pogledu doktrine (drži da su njegovi monoteistički kanoni superiorni naspram onih kod suvremenih židova i kršćana, koji i pored toga posjeduju jedan veliki dio istine) i pluralistički u pogledu spasenja (on tvrdi da će monoteisti ući u Vrt rajski nakon smrti bez obzira na propuste u dogmi)" (150).

Peto poglavlje bavi se temom o pravednom ratu, uspoređujući pri

tome Kur'an i učenje kršćanskih teologa (153-181). Arapsku riječ *fitna* u 2,191 Cole prevodi s "prisila savjesti" (Karić sa "zlostavljanje"), te vidi u njoj podsjećanje na izviđanje militantnih mekanskih grupa. Izreka u 2,191 odobrava upotrebu sile protiv nasilnih Kurejšija u Meki, ali traži da se sačuva svetište Kaba. Odredbe Kur'ana o borbi ovaj autor tumači kao poziv na uspostavu slobode religije, ne na nametanje islama (157). Od kršćanskih teologa Cole navodi tvrdnje Augustina da kršćanski vladari smiju i trebaju ratnom silom uštkavati manijehce i donatiste (164-165). U bici kod planine Uhud god. 625. muslimani su s Muhamedom doživjeli poraz, ali je Bog poticao Poslanika neka bude blag prema Medinjanima koji su se s njime razilazili u pitanju ratne strategije (166-168). God. 627. poganski Kurejšije Meke organizirali su opsadu Medine uz gradske opkope. Židovi su se pri tome stavili na stranu agresora, ali opsada nije uspjela i to je otvorilo put prema sporazumnoj nagodbi s Mekom (178).

U šestom poglavlju, "Srce Meke", prikazan je sporazum o miroljubivom povratku Poslanika u sveti grad islama (183-208). Bizantijski car Heraklije porazio je Iranca 12. prosinca 627. kod Ninive a to je imalo za posljedice slabljenje iranske vlasti u Arabiji, Siriji i Palestini. Muhamed je u ožujku 628. s velikom skupinom iseljenika i svojih pomagača krenuo iz Medine prema Kabi u Meki. Utaborili su se na Hudejbiji, blizu gradskog teritorija Meke. Tu su Kurejšije iz Meke na Muhamedovo posredovanje pristali na sporazum prema kojemu Poslanik i njegovi vjernici mogu mirno ući u grad i obaviti hodočašće. Kasnije su poganski žitelji Meke prekršili sporazum što je Poslaniku dalo povod da u siječnju 630. s vojskom pođe na Meku. Pri ulasku u grad nije dopustio svojim suborcima da budu nasilni prema poganskim stanovnicima Meke. Odjek tih sporazuma i događaja sadrži sura 48. Ajeti 48,23-24 "odnose se na božansku namjeru pomirenja bivših neprijatelja i uspostave mira,

te jasno ukazuju da je Poslanikov ulazak na trg oko Kabe bio nenasilan" (200). Ovo ukazuje na Muhamedovu sposobnost pozitivnog utjecaja na vlastite vjernike i zadbivanja povjerenja kod nekadašnjih protivnika.

Poglavlje sedmo, "Na putu mira" (209-233) prikazuje odnos Muhameda prema poživljenim Arapima i kršćanima u vremenu 630-632. god. Muhamed je 27. siječnja 630., dok je još boravio u Meki, organizirao vojni otpor protiv pobunjenih beduina koje su vjerovatno podržavali proiranski prvaci. Do sukoba je došlo u suhom koritu Hunejnu i pobijedili su muslimani, a Poslanik je oslobodio zatvorenike. U ajetima 9,5-6 Cole čita strogost u branjenju muslimanskog monoteizma i miroljubivost prema bivšim neprijateljima. U 9,36 vidi defenzivno obilježje Muhamedova vojnog pohoda. Izreku u 9,29 čita kao zahtjev da ratoborni pogani, koji su pokrenuli vojne napade na muslimane, a onda zatražili pomirenje, plate odštetu (*džizija*). Naš autor je svjestan da se "ovdje upušta u radikalni čin reinterpretacije" (215). Muhamed je uviđao konstruktivnu ulogu kršćanskog cara Heraklija kojega je "kasnija muslimanska tradicija često omalovažavala, jer je nakon Muhamedove smrti medinska država s njim ušla u sukob" (219). U 5,69.82 Cole vidi Muhamedovu spremnost na savezništvo s monoteističkim židovima i kršćanima, ali je postavljao svoje uvjete (223). On to zove teološkim i političkim projektom ekumenizma. Kur'an ističe Božije milosrđe i spremnost na opraštanje (5,13), ali odbacuje metaforu da bi Bog bio Otac (4,48). U posljednjim godinama svoga djelovanja Muhamed je sve više prihvaćao stvarnost religijske različnosti, što se vidi u 5,48, gdje Poslanik poziva pripadnike različitih vjera neka se natječu u dobru te najavljuje da će se svi Bogu vratiti i tada dobiti razjašnjenje onoga u čemu su se razilazili. Autor zaključuje: "Kur'an zamjera židovima i kršćanima zbog njihovih doktrinarnih pogrešaka, ali

im nudi božansku milost ako pokažu pravdoljubivu vjeru i djeluju unutar okvira svojih tradicija” (233).

U Zaključku (235-246) ističe da sura 48 govori o nenasilnom padu poganske Meke te Muhamedov ulazak u grad uspoređuje s pohodom Martina Luthera Kinga 1963. na Washington. Izreka u 9,5 govori o odbrambenoj akciji na Hunejnu protiv pogana koji su prekršili raniji mirovni sporazum, ne naređuje agresivni rat niti dokida sve ostale miroljubive stihove (241). Među brojnim u “Zahvalama” (247-248) je i autorova supruga Shahin Cole r. Malik s kojom je sklopio brak u Lahoreu 1982. Ona je prema imenu i djevojačkom prezimenu muslimanka, a o svome religijskom identitetu Juan Cole nije dao ništa u objavljenj

građi. Međutim, on za Muhameda piše Poslanik (velikim slovom!) te se divi njegovoj razboritosti u mirenju zavađenih Arapa i mirotvornom djelovanju prema židovskim i kršćanskim vjernicima koji ostaju vjernički različiti. Za razliku od brojnih muslimanskih i kršćanskih znanstvenika koji Muhameda smatraju vještim predvodnikom agresivnih ratova, on dokazuje da je osnivač islama vodio samo odbrambene bitke pri formiranju islamske zajednice koja je pod kraj njegova života prerasla u gradove-države u Medini i Meki.

U “Apendixu” (Dodatku) navodi 61 ajet iz 28 sura na kojima je temeljio svoju analizu povijesnih prilika u Arabiji Muhamedova vremena, smiono ustvrdio da je osnivač islama ne samo znao čitati nego i poznao

osnovni sadržaj Staroga i Novoga zavjeta, a također i palestinski Talmud. Prevoditelj je uspješno uvažio autorove posebnosti pri razumijevanju arapskog teksta tih ajeta i zato nije mogao preuzeti citate iz Korkutova ili Karićeva prijevoda Kur’ana. Knjiga je dobar doprinos razbijanju stereotipne slike o Muhamedu kao ratniku kod konzervativnih muslimanskih apologeta, ali i kod kršćana koji nastoje razumjeti muslimane prije nego ih svedu na uobičajene stereotipe. U našim prilikama knjiga je obogaćenje za komparativni pristup kršćana islamu i muslimana kršćanstvu. Dobro će doći hrabrim pojedincima koji se trude bližnjega koji ostaje drugačiji razumjeti, a ne osuđivati.

Mato Zovkić